

**Η συμμετοχή της Εκκλησίας της Ελλάδος
στους θεολογικούς διαλόγους
και στην Οικουμενική Κίνηση
- όροι και Προϋποθέσεις -**

υπό άρχμ. Χρυσόστομου Σαββάτου
Ἐπίκουρου Καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἵστερα ἀπό μία μεγάλη χρονική περίοδο ἐνθουσιασμοῦ καί γόνιμου ἔργου τῶν πολυμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων, ἡ εἴσοδος στόν χῶρο τῶν προβλημάτων τῆς ἐκκλησιολογίας κυρίως ἀφενός μετρίασε τόν ἀρχικό ἐνθουσιασμό καί ἀφετέρου σχετικοποίησε τήν ἀξία τῶν σημαντικῶν θεολογικῶν προσεγγίσεων, μέ ἀποτέλεσμα πολλές φορές νά ἔχει ἀνα-πτυχθεῖ ἕνας θεολογικός λόγος ἐπιφυλάξεων, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ στήν αἴσθηση ἀπουσίας μιᾶς εὐκρινοῦς καί συγκροτημένης ἐκκλησιολογικῆς βάσης, ὡς ἀναγκαία προϋπόθεση γιά ὅποιαδήποτε ἀξιολόγηση τῆς πορείας τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων καί τῆς συμμετοχῆς σ' αὐτούς, ἀλλά καί τῶν Κοινῶν Ἐπισήμων Θεολογικῶν Κειμένων.

Ἐπιπλέον σήμερα εἶναι προφανές, καί γίνεται συνεχῶς σαφέστερη ἡ διαπίστωση, ὅτι τά σημαντικά ἐπιτεύγματα τῶν Κοινῶν Θεολογικῶν Κειμένων, τῶν ἀντιστοίχων Διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων, δέν βρίσκουν τήν ἀναμενόμενη θετική ἀπήχηση στά μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἰδιαίτερα δέ μεταξύ τῶν Ὁρθοδόξων, μέ συνεπαγόμενα ἀποτελέσματα νά ἐκδηλώνε-ται εἴτε μία ἐπιφύλαξη, ὡς πρὸς τό περιεχόμενο αὐτῶν τῶν Κειμένων, εἴτε μία ἀπόρριψή τους, ἐνέργειες, οἱ ὁποῖες μάλιστα, ἐξαιτίας μιᾶς παρα-πληροφόρησης, ὁδηγοῦν ἀναγκαστικά καί στή δημιουργία θεολογικῶν μορφωμάτων καί πλασμάτων, τά ὁποῖα ἐκδηλώνονται μέ ἕνα κοινό χαρα-κτηριστικό, μία ἐλλειμματική ἐκκλησιολογία, ἡ ὁποία ἔχει καί ἀνάλογες ἐκκλησιολογικές συνέπειες καί προεκτάσεις.

Ἵσως λοιπόν ἦρθε ὁ καιρός νά ἀφυπνιστοῦμε στό συγκεκριμένο ζή-τημα, τόσο κατηχητικά ὅσο καί ποιμαντικά, καί νά ἀναφερθοῦμε μέ τρό-πο εἰλικρινή γιά τό σκοπό, τόν τρόπο καί τή διαδικασία λειτουργίας, ἀλλά καί γιά τή συμμετοχή μας στή λεγόμενη Οἰκουμενική Κίνηση.

1. Ἡ συμμετοχή στους Θεολογικούς Διαλόγους καί στήν Οἰκουμε-νική Κίνηση εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων, στίς ὁποῖες ἀποφασίστηκε ἡ συμμετοχή στους παραπάνω Διαλόγους καί στό Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν κυρίως, μέ σκοπό ἀφενός νά συζητή-σουν ἀπό κοινοῦ ὅλες οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες τά θεολογικά προβλή-ματα, τά ὁποῖα διασποῦν τήν ἐκκλησιαστική ἐνότητα καί διχάζουν τήν παγκόσμια κοινότητα τῶν λαῶν, καί ἀφετέρου νά διαλεχθοῦν «ἐν ἀγάπῃ καί ἀληθείᾳ» μέ τίς ἄλλες ἐκκλησίες καί λοιπές ὁμολογίες, μέ σκοπό τήν «ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ» κοινωνία καί ἐνότητα τῆς πίστεως. Ἐπιπλέον σ' αὐτή τήν πορεία πρὸς τήν «ἐν Χριστῷ καί Πνεύματι Ἁγίῳ» ἐνότητα ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὡς Μία Ἐκκλησία, ἔχει τή πεποίθηση, ὅτι ἐκφράζει τήν ἀλήθεια καί δίνει τή μαρτυρία τῆς εἰς Χριστόν πίστεως καί τῆς παράδοσης, θεωρεῖ δέ ὅτι ἕνας ἀπό τούς σκοπούς τῆς ἀποστολῆς της, στή σύγχρονη πραγματικότητα, εἶναι ὅτι αὐτή τήν ἀλήθεια, τῆς πίστεως καί τοῦ περιεχομένου τῆς παράδοσής της, ὠφεῖλει νά τήν προβάλλει καί νά τήν μεταδίδει καί στίς ἄλλες ἐκκλησίες καί λοιπές ὁμολογίες μέ ἕνα τρόπο δ ι α λ ο γ ι κ ὸ καί ὄχι μεμονωμένα, ἀποσπασματικά ἢ προσηλυτιστικά, γιατί εἶναι πεποίθησή της, ὅτι κάθε τι τό ὁποῖο εἶναι ἐκτός τοῦ διαλόγου, εἶναι ξένο στήν ἐκκλησιαστική της αὐτοσυνειδησία καί στό τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἀντιλαμβάνεται τή δράση καί τή παρουσία της στόν χριστιανικό κόσμο. Ἀντίθετα ὁ διάλογος «ἐν ἀγάπῃ καί ἀληθείᾳ», ὡς ἡ μόνη ὁδός πρὸς τήν «ἐν κοινωνίᾳ ἐνότητα» εἶναι στοιχεῖο συστατικό τῆς ἀποστολῆς της καί σεβασμός στήν ὑπαρξη καί ἐλευθερία τῶν ἄλλων.

2. Βασική ὁμως ἐκκλησιολογική προϋπόθεση συμμετοχῆς στους Διαχριστιανικούς ἢ Διαθρησκευτικούς Διαλόγους ἀποτελοῦν καί οἱ σχετικές ἐκκλησιαστικές ἀποφάσεις τῶν κατά τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, οἱ ὁποῖες προϋποθέτουν τή συμφωνία τῶν ἀντιστοίχων Ἱ. Συνόδων τῆς Ἱεραρχίας των, γι' αὐτό ἔχουν καί τήν ἀνάλογη ἐκκλησιολογική βαρύτητα, ὅπως θά εἶχαν ἀνάλογη ἐκκλησιολογική βαρύτητα καί οἱ τυχόν ἀποφάσεις γιά τή μή συμμετοχή. Ἐπιπλέον οἱ συμμετέχοντες Κληρικοί (Ἐπίσκοποι ἢ Πρεσβύτεροι) καί Λαϊκοὶ Θεολόγοι ἐνεργοῦν κατ' ἐντολήν τῶν ἀντιστοίχων Συνοδικῶν Ὁργάνων, τῶν κατά τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, καί ὄχι ὡς μεμονωμένα πρόσωπα. Τό γεγονός αὐτό ἄλλωστε ἐπεσήμανε καί ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, σέ Ἐγκύκλιο, τοῦ ἔτους 1971, ὅπου ἀναφέρει τά ἑξῆς: «Ὁ διάλογος διεξάγεται ὑπό τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκπροσωπούμενης ὑπό τῆς Ἱεράς Συνόδου καί

τῶν ὑπευθύνων θεολογικῶν παραγόντων, ἐνεργούντων ἐκ μέρους ὁλοκλήρου τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας».

3. Ἡ παραπάνω ἐκκλησιολογική προϋπόθεση παραμένει πάντοτε τό κριτήριον καί γιά τήν ἀξιολόγησιν τόσο τῆς ὅλης πορείας τῶν ἐπισήμων Διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων καί τῶν ἐπιμέρους ἀποφάσεών τους, ὅσο καί τῶν κειμένων τῶν Ἐπισήμων Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν, ὡς «Κοινῶν Θεολογικῶν Κειμένων». Τά Κείμενα αὐτά, ὡς μία πρώτη συγκλίνουσα ἔκφρασις τῆς παραδεδομένης κοινῆς ἀποστολικῆς καί συνοδικῆς πίστεως καί παρόδοσης, ἀποτελοῦν τήν ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν γιά τήν ὅποιαδή-ποτε μορφή ἀποκατάστασις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, καί, ἐξαιτίας ἀκριβῶς τῆς ἐκκλησιολογικῆς τούσ σπουδαιότητος, τίθενται *ad referendum* πρὸς τὰς κατά τόπους Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας, καί ὑπὸ τήν αἵρεσιν ἢ τήν ἔγκρισιν καί τῶν ἀντιστοίχων Ἱερῶν Συνόδων τῆς Ἱεραρχίας τους, ὥστε «καί τό ἐπιτυχάνειν οὐκ ἄχρηστον καί τό διαμαρτάνειν ἀκίνδυνον» (Γρηγόριος ὁ Θεολόγος). Μέ τόν τρόπο αὐτόν ἐπιπλέον ἀποκλείεται κάθε μορφή θεολογικῆς ὑπέρβασις ἢ συγκρητιστικῆς αὐθαιρεσίας, ἀπό μέ-ρους τῶν ἐκπροσώπων τῶν Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, καί συγχρόνως ἀπο-δυναμοῦται κάθε τάσι συγκλίσεως ἐτερόκλητων θεολογικῶν παραδόσεων.

4. Ὑπὸ τήν παραπάνω ἐκκλησιολογική προϋπόθεσιν ἀποφασίστηκε καί ἡ ἔγκρισιν τοῦ θεματολογίου τῶν Διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων, μέ τό ὅποιον δίδεται προτεραιότητα σέ καθαρῶς θεολογικά θέματα, κοινά στίς διάφορες ἐκκλησιαστικές παραδόσεις. Ἡ παροῦσα ἐπιλογή δέν ἦταν τυχαία, οὔτε ὑποκρύπτει ἄλλες ἐνδοτικές κινήσεις. Ἀποτελεῖ ἀπλῶς μία μέθοδος διαλόγου, προκειμένου νά ἐπιτευχθεῖ ἡ κοινή ὁμολογία τῆς παραδεδομένης ἀποστολικῆς καί συνοδικῆς πίστεως καί παράδοσης, ἀναγκαία προϋπόθεσιν γιά τήν ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἀνάγκη εἶναι νά ἐπανεύρουμε *δι α λογικ ἄ*, καί ὄχι μεμονωμένα, τό παρελθόν τῆς κοινῆς χριστιανικῆς παράδοσης, ἀφοῦ ὡς γνωστόν, «ὅτε δίστανται τινές ἀλλήλων καί οὐ χωροῦσι πρὸς λόγους, δοκεῖ μείζων εἶναι καί ἡ μεταξύ τούτων διαφορά. Ὅτε δ' εἰς λόγους συνέλθωσι καί ἐκάτερον μέλος *νο υ ν ε χ ῶ ς ἀ κ ρ ο ἄ σ η τ α ι τ ἄ π α ρ' ἔ τ ε ρ ο υ λ ε γ ὀ μ ε ν α*, εὐρίσκειται πολλάκις ὀλίγη ἢ τούτων διαφορά» (Μᾶρκος Ἐφέσου ὁ Εὐγενικός). Αὐτό ἐπιπλέον σημαίνει, ὅτι σκοπός τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων δέν εἶναι ἡ συσχέτισις (*correlation*) παραλλήλων παραδόσεων ἀλλά ὁ προσδιορισμός, ἡ ἐπανεξέτασις καί ἡ ἀποκατάστασις (*reintegration*) τῆς ἀλλοιωθεῖσας παράδοσης, τόσο λεκτικά ὅσο καί κατά περιεχόμενο, ἀφοῦ «ἕτερον ἐστίν ἡ ὑπέρ τῆς εὐσεβείας ἀντιλογία καί ἕτερον ἡ τῆς πίστεως ὁμολογία, καί ἐπὶ μέν τῆς ἀντιλογίας οὐκ ἀνάγκη περὶ τὰς λέξεις ἀκριβολογεῖσθαι τόν ἀντιλέγοντα... ἐπὶ δέ τῆς ὁμολογίας ἀκρίβεια διὰ πάντων τηρεῖται καί ζητεῖται» (Μ. Βασίλειος).

5. Μέ τήν παροῦσα μέθοδος Θεολογικοῦ Διαλόγου δέν σημαίνει ὅτι δέν ἀναγνωρίζονται οἱ ὑπάρχουσες διαφορές (*distinctions*), οἱ ὁποῖες μάλισ-τα κατέληξαν κατά καιρούς καί σέ θεολογικές ἀντιθέσεις (*contradictions*), ἀλλ' ἀντίθετα θεωροῦνται ὡς ὑπαρκτές καί ἀποδεχτές, ἀφοῦ αὐτές τελικά πρέπει νά ἀρθοῦν γιά τήν ἐπιτέυξιν μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος.

6. Σκοπός τῶν θεολογικῶν συζητήσεων, ἐπὶ ὁμοιοτήτων καί ζητη-μάτων ἐνούτων, εἶναι ἡ προσπάθεια ἐπανεύρεσις τῶν ἀρχῶν ἐκείνων καί τῶν προϋποθέσεων μιᾶς κοινῆς θεολογικῆς χριστιανικῆς πίστεως καί παράδοσης, ἡ ὁποία θά ἀποτελέσει καί τή κοινή βάση τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου. Πῶς θά συζητήσουμε δηλαδή τίς ὑπάρχουσες θεολογικές διαφορές, οἱ ὁποῖες ἔχουν ἐμφανισθεῖ στή διάρκεια τοῦ χρόνου, ὅταν δέν ἔχουμε ἀναγνωρίσει, ἐπικυρώσει καί ὁμολογήσει πρῶτα τά σημεῖα στά ὁποῖα ὑπάρχει σύμπτωσις παραδόσεων;

7. Ἡ παροῦσα ἐκκλησιολογική προϋπόθεσιν καί ἡ ἐφαρμοσθεῖσα μέθοδος Θεολογικοῦ Διαλόγου, ἐπιβεβαιώνει, ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία δέν εἶναι ἰδεολογική ἀλλά κυρίως καί πρωτίστως ἐκκλησιολογική. Αὐτό σημαίνει, ὅτι ὅταν οἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίες ἐπεσήμαναν σημεῖα, τά ὁποῖα ἐθεωροῦντο μέχρι πρότινος, ὡς ἐνούνη, καί τά ὁποῖα στό χρόνο ἀπ-- εδείχθησαν καί αὐτά ὡς σημεῖα θεολογικῆς τριβῆς, γιά διάφορες ἐκκλησιαστικές παραδόσεις, δέν δίστασαν ἀκόμη καί νά διακόψουν τή συμμετοχή στούς συγκεκριμένους Διμερεῖς Θεολογικούς Διαλόγους, γιατί θεώρησαν, ὅτι σέ τελευταία ἀνάλυσις, τό ἀπόλυτον κριτήριον γιά τήν ἀξιολόγησιν τῶν ὁποιοῦνδήποτε θεολογικῶν συγκλίσεων εἶναι μία κοινή προσέγγισιν, κυρίως στό κρίσιμο ζήτημα τῆς ἐκκλησιολογίας, καί μάλισ-τα ὅπως αὐτό ἔχει ἀποτυπωθεῖ ἤδη καί στίς μελλοντικές προοπτικές τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων.

8. Ἡ συμμετοχή στούς Ἐπίσημους Διμερεῖς Θεολογικούς Διαλό-γους τῶν νεωτέρων χρόνων ἔχει ὡς ἐλάχιστη ἐκκλησιολογική προϋπόθε-σιν τή συνεπή προσέγγισιν τῆς ἐκκλησιολογικῆς ταυτότητος τῶν Χριστια-νικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν, κυρίως ἀπό ἄποψη ὁμολογιακή καί ἐκκλησιαστικῆς δομῆς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ παύσις ἢ ἡ ἀναστολή τοῦ Ἐπίσημου Θεολογικοῦ Διαλόγου, μεταξύ τῆς Ὁρθόδοξης καί τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, καί ἡ συμμετοχή τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στό Π.Σ.Ε. Ἀκόμη ἀποτέλεσμα μιᾶς τέτοιας ἐκκλησιολογικῆς θεώρησης τῶν θεολογικῶν προβλημάτων, στά

πλαίσια τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης καί τῶν Διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγου, εἶναι, μετά ἀπό μία ἐνθουσιαστική καί γόνιμη συμμετοχή στό Π.Σ.Ε., ἡ ἀπό μέρος τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἀντιμετώπιση τῶν ἐκκλησιολογικῶν ζητημάτων, τά ὁποῖα ἀφοβα καί ἀδίστακτα ἐκφράστηκαν καί στό τελικό κείμενο τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς γιά τή συμμετοχή τῶν Ὁρθοδόξων στό ΠΣΕ, μέ θέμα: «Ἡ ἀναβάθμιση τῆς συμμετοχῆς τῶν Ὁρθοδόξων στό ΠΣΕ, (2003)» (πρβλ. τμήμα Α΄, Β), ἐνῶ συγχρόνως κατετέθησαν προτάσεις στή Κεντρική Ἐπιτροπή γιά ἀλλαγές στόν ΚΧΠΣΕ, τόσο ὡς πρός τήν ιδιότητα μέλους τοῦ Π.Σ.Ε., ἐπί τῆ βάσει θεολογικῶν καί ἐκκλησιολογικῶν κριτη-ρίων, ὅσο καί γιά τά θέματα τῆς «συμπροσευχῆς».

9. Ἡ συμμετοχή τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν σέ Διμερεῖς Θεο-λογικούς Διαλόγους, Ὁργανισμούς ἢ Συμβούλια δέν σημαίνει ὅτι προϋπο-θέτει τήν ἄμεση ἀναγνώριση μιᾶς ἐκκλησιολογικῆς δομῆς ἢ μιᾶς ὁμολο-γιακῆς ἐκφρασης, πολλῶ δέ μᾶλλον μιᾶς ἀναγνωρίσεως τοῦ Συμβουλίου ἢ τοῦ Ὁργανισμοῦ, ὡς «Ἐκκλησίας», ἡ ὁποία μπορεῖ νά τείνει, ὥστε νά ὑποκαταστήσει καί τίς Ἐπίσημες Ἐκκλησίες (πρβλ. Κ.Χ.Π.Σ.Ε. ἄρθρο IV (1960), κατά Δήλωση Γ.Σ. Τορόντο 1948). Ἀντίθετα μάλιστα δηλοῦται, ὅτι τό Π.Σ.Ε. εἶναι «κοινωνία Ἐκκλησιῶν», οἱ ὁποῖες ὡς minimum τῆς ὁμολο-γιακῆς τους ἐκφρασης υἰοθετοῦν τήν πίστη στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καί στό μυστήριό τῆς Ἁγίας Τριάδας (βλ. Ἄρθρο Ι).

10. Ἡ ὁποιαδήποτε λοιπόν σοβαρή ἐνσταση ἢ ἐπιφύλαξη εἶναι θεμιτή καί ὅπωςδήποτε θά πρέπει νά τύχει καί τῆς ἀνάλογης προσοχῆς καί ἐξέτασης, ὅμως ἀπό τά ἀντίστοιχα συνοδικά ὄργανα καί μόνο, γιατί τό «charisma veritatis certum» (βέβαιο χάρισμα τῆς ἀληθείας) δέν μπορεῖ νά ἐκφράζεται ὑπό μεμονωμένων ἀτόμων ἢ ὁμάδων, ἀλλά μόνο ὑπό τοῦ συνόλου τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία συγκεντρώνεται περί τῶν ἀληθῶν ποιμέ-νων τῆς καί συγκεκριμένως περί τῶν ἐπισκόπων τῆς. Συνεπῶς ὁποιαδή-ποτε ἐνδοεκκλησιαστική τάση ἀνάπτυξης τῆς θεωρίας, ἐν ὀνόματι τοῦ «λαοῦ τοῦ Θεοῦ» καί ἐπί τῆ βάσει κριτηρίων τῆς λεγόμενης λαϊκῆς-ἐκκλη-σιαστικῆς του ἐκφρασης, θεωροῦντες τούς ἑαυτούς τους, ὅτι ἐκφράζουν τήν «ἐκκλησιαστική συνείδηση» εἶναι ἐκκλησιολογικῶς ἀπορριπτέα. Ἀπό τήν ἱστορία ἔχουμε διδαχθεῖ, ὅτι ὅπου προέχει ἡ ἐκκλησιαστική ἐνότητα, ἡ ὀργάνωση καί ἡ ἐκκλησιαστική συνείδηση λειτουργοῦν μόνο πρός οἰκο-δομή τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καί τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Ὅπου ὅμως προέχει τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ἡ ὀργάνωση καί ἡ συνείδηση, τότε ἡ ὀργάνωση γίνεται αὐτοσκοπός, μέ ἀποτέλεσμα «τά εἰς μέρη πλείονα διηρημένα» (Μ. Βασίλειος).